

OBSAH

Předmluva	9
Úvod: Vznik Československa a nástupnických států jako problém historiografie	11
1. Rakousko-Uhersko před první světovou válkou	29
2. Národy monarchie a Velká válka	57
3. Češi, Slováci a odboj do počátku roku 1917	101
4. Rok 1917 – neúspěšný pokus o reformu monarchie	131
5. Jaro 1918: na cestě k zániku monarchie	171
6. Agónie a zánik monarchie	209
Závěr	247
Přehled použitých pramenů a literatury	255
Resumé	260
Místní rejstřík	262
Jmenný rejstřík	269
Ediční poznámka	275

KAPITOLA 2

NÁRODY MONARCHIE
A VELKÁ VÁLKA

Bez ohledu na to, co bylo napsáno v předchozí kapitole o národnostních problémech Rakouska-Uherska, je možné říci, že habsburská monarchie před rokem 1914 fungovala: sice těžkopádně, nicméně fungovala. Příčinu je třeba hledat v tom, že jednotlivé nacionalismy se do jisté míry vzájemně vyrovnávaly a výsledkem byl tedy klid a určitá rovnováha, byť vratká.

Z hlediska dalšího osudu říše byl proto vstup Rakouska-Uherska do války fatální chybou s osudovými následky. Monarchie nepotřebovala žádná další území a ani je nechtěla, protože by znamenala jen další národnostní komplikace. Nepotřebovala vlastně ani porážku Srbska, protože – jak se pak ukázalo na podzim 1915 po srbské porážce – stejně nevěděla, co si s jeho územím počít. V důsledku rakouského spojení s císařským Německem, na jehož vojenskou pomoc bylo odkázáno, se ale křehká rovnováha mezi jednotlivými národy říše prudce vychýlila ve prospěch rakouských Němců. Vítězství s pomocí Německa by znamenalo realizaci německého nacionálního programu, který ale byl pro většinu rakouských národů – a na prvním místě pro Čechy – neakceptovatelný. Podobně byla válkou ještě více posílena v Uhrách politická moc Maďarů, což zase ohrožovalo uherské nemaďarské národy. Logickým důsledkem pak byla snaha těchto ohrožených národů jít raději vlastní cestou, mimo rámec Rakouska-Uherska.

VYPUKNUTÍ VÁLKY

V neděli 28. června 1914 hodil na hlavní sarajevské ulici srbský typograf Nedeljko Čabrinović (1895–1916) granát na otevřený automobil vezoucí následníka trůnu Františka Ferdinanda d'Este (1863–1914), který přijel do Bosny

Následník trůnu František Ferdinand d'Este

Gavrilo Princip

na vojenské manévry. Granát spadl a vybuchl pod koly dalšího vozu a arcivévoda útok přežil. Avšak ještě týž den se stal souhrou nešťastných okolností obětí dalšího atentátu: po obědě se totiž rozhodl navštívit nemocnici, kde byly ošetřovány oběti dopoledního útoku studenta. K cestě do nemocnice bylo třeba projet celým městem, přičemž řidič auta nebyl o změně trasy informován. Při couvání automobilu v jedné z ulic, kam omylem zabočil, zahlédl arcivévodův vůz další atentátník Gavrilo Princip (1894–1918), který vyskočil na stupátko automobilu a zastřelil arcivévodu několika ranami z revolveru. Nešťastnou náhodou přitom usmrtil i arcivévodovu manželku hraběnku Žofii Chotkovou (1868–1914).

Atentát provedla organizace Mladá Bosna, vyznávající sice integrální jihoslovanství, avšak sdružující převážně Srby. S tím souviselo i samotné datum atentátu: šlo o den svatého Víta (srbsky Vidovdan), výročí pro Srby osudové bitvy na Kosově poli v roce 1389. Národně uvědomělí Srbové považovali konání manévru rakousko-uherské armády v Bosně za protisrbskou provokaci.

Cílem organizace „Mladá Bosna“ bylo oficiálně osvobození národů Bosny od rakouské nadvlády; ovšem členové organizace si představovali osvobození jako spojení Bosny se Srbskem, což bylo pro bosenské muslimy a Chorvaty samo o sobě nepřijatelné. I když v organizaci bylo i několik Chorvatů a Bosňáků (bosenských Muslimů), jádro tvořili bosenští Srbové a také veřejnost vnímala organizaci jako srbskou. Atentátníci získali výcvik v Srbsku, kde Mladou Bosnu podporovala tajná důstojnická organizace Černá ruka.

Zabití arcivévody a jeho ženy bylo teroristickým činem několika nezralých a zfanatizovaných mladíků, který se mezi chorvatskými a muslimskými obyvateli Bosny, ale i mezi většinou tamních Srbů setkal s jednoznačným odsouzením. Ještě mnohem horší byly ale důsledky atentátu. František Ferdinand d'Este byl člověk konzervativní, osobně popudlivý, ale rozhodně nebyl nepřítelem Slovanů (měl ostatně za manželku Češku a žil v Čechách) a už vůbec ne jižních Slovanů, s nimiž počítal jako s třetím celkem při přestavbě monarchie.¹ Kromě toho byl zásadním odpůrcem války s Ruskem, protože si uvědomoval, že na podobný konflikt není monarchie materiálně ani morálně připravena. Známý je jeho výrok, že podobná válka by skončila buď pádem dynastie Romanovců, anebo pádem dynastie Habsburků – anebo obou. Odstraněním Františka Ferdinanda se otevřela volná cesta pro válečné jestřáby v rakousko-uherském generálním štábu vedené jeho náčelníkem Franzem Conradem von Hötzendorf. Ti viděli „konečné řešení srbské otázky“ v preventivní válce proti Srbsku, které by tak jednou provždy bylo vyřazeno jako poměrně vlivný a silný regionální činitel z balkánské politiky a přestalo by svými možnými nároky ohrožovat integritu monarchie.

Srbská vláda ve skutečnosti za atentátem nestála a s největší pravděpodobností za ním nestála ani srbská tajná služba. Srbsko se v letech 1912–1913 zúčastnilo dvou balkánských válek,² které sice vyhrálo a rozšířilo svoje

Franz Conrad von Hötzendorf

¹ Galandauer, J. – Honzík, M.: Osud trůnu habsburského. 2. vydání, Praha: Panorama, 1986, s. 282–283.

² V první balkánské válce (podzim 1912 – jaro 1913) Srbsko společně s Řeckem, Černou Horou a Bulharskem zaútočilo proti osmanské říši s cílem získat její území na Balkáně. V této válce byla osmanská

území, avšak vyšlo z nich vyčerpané s velkými materiálními a lidskými ztrátami. V roce 1914 srbská vláda vedená zkušeným politikem Nikolou Pašičem (1845–1926) rozhodně neměla zájem o nové problémy se svým velkým sousem, protože potřebovala nejprve „vstřebat“ nedávno získaná území – Kosovo a vardarskou Makedonii. Srbsko určitě nechtělo riskovat novou válku, jenže právě to se stalo. Německo považovalo dobu za vhodnou pro agresivní „preventivní tažení“ proti Francii, kterou hodlalo porazit v bleskové válce dříve než Rusko stačí mobilizovat svoje síly. Proto na dotaz Vídně z 5. července přislíbilo Rakousku-Uhersku veškerou vojenskou pomoc pro případ, že by jeho útok proti Srbsku vtáhl do války i Rusko. Německá vláda později ve své „bílé knize“ zdůvodnila svůj postup takto: „C. k. [správně: C. a k. – pozn. J. R.] vláda zpravila nás o svém hledisku a vyžádala si náš názor. Z plna srdce mohli jsme svému spojenci vysloviti svůj souhlas. Kdyby Srbům mělo býti s pomocí ruskou a francouzskou i nadále dovoleno ohrožovati trvání sousední monarchie, mělo by to za následek ponenáhlný rozklad Rakouska a podrobení všeho Slovanstva pod žezlo ruské.“³

Dne 7. července 1914 se uskutečnilo zasedání společné rakousko-uherské ministerské rady. Přítomni byli společní rakousko-uhersští ministři, oba mini-

Karl von Stürgkh

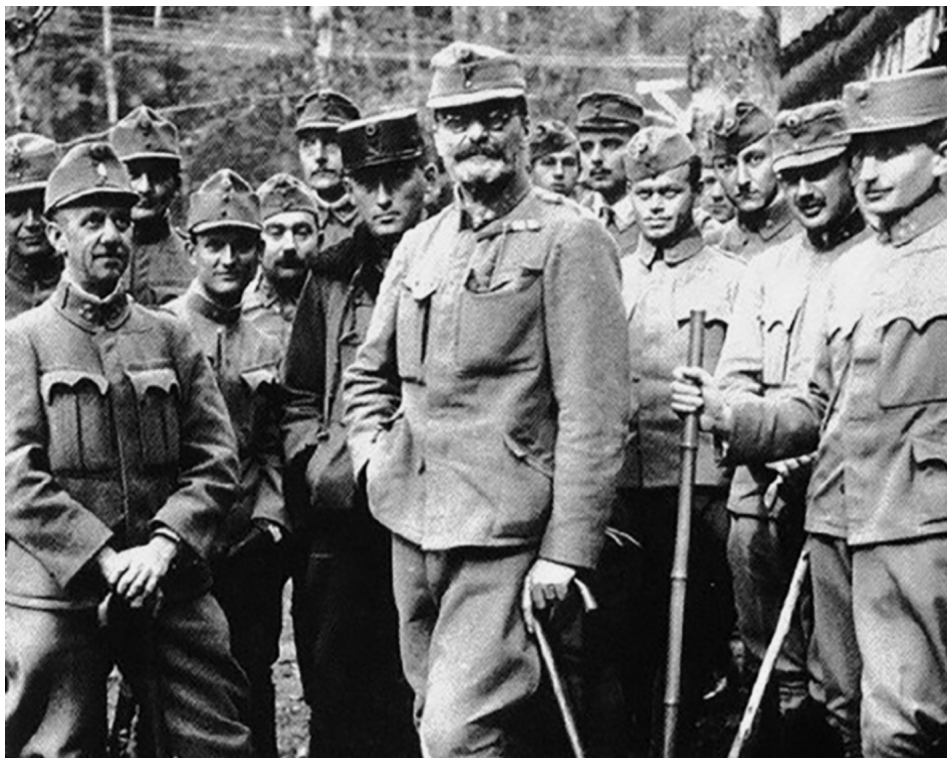
sterští předsedové Karl von Stürgkh a István Tisza a rovněž vrcholní představitelé armády a námořnictva.⁴ Z účastníků jedině uherský ministerský předseda István Tisza (1861–1918) radil pouze k diplomatickému zakročení: Tisza neměl zájem na válce, protože se obával, že by ji mohlo využít Rumunsko k vpádu do Sedmihradska; nadto připojení poraženého Srbska k monarchii v jakémkoliv podobě by zvýšilo počet Slovanů, což bylo pro Budapešť nežádoucí.⁵ Všichni ostatní však byli pro válku proti Srbsku. Nakonec byl přijat návrh rakouského předsedy vlády hraběte Stürgkha, aby

říše skutečně poražena a musela se uvedených území až na výjimky vzdát, avšak vítězové se nedokázali dohodnout o rozdělení získaných území, přičemž předmětem sporu mezi Bulharskem, Srbskem a Řeckem bylo především území Makedonie. Spor vedl k druhé balkánské válce, v níž bojovalo Bulharsko proti Srbsku a Řecku, k nimž později přistoupilo ještě Rumunsko a nakonec i osmanská říše. Srbsko bylo opět na straně vítězů. Podrobněji viz: Rychlík, J. a kol.: *Mezi Vídní a Cařihradem*. Praha: Vyšehrad 2009, s. 321–334.

³ Cit. podle: Soukup, F.: 28. říjen 1918. Předpoklady a vývoj našeho odboje domácího v československé revoluci za státní samostatnost národa. Díl I. Praha: Orbis, 1928, s. 101.

⁴ *Československé dějiny v datech*. Praha: Svoboda, 1982, s. 334, Kvaček, R.: *První světová válka a česká otázka*. Praha: Triton, s. 24–28.

⁵ Kontler, L.: *Dějiny Maďarska*. Praha: NLN, 2001, s. 295.

István Tisza na italské frontě (uprostřed)

bylo Srbsku dáno ultimátum, avšak s takovými podmínkami, které nebude moci splnit.⁶ V zápise z jednání se o tom píše doslova: „Všichni přítomní s výjimkou královského uherského předsedy ministerské rady, se shodují v tom, že ryze diplomatický úspěch i v tom případě, že by měl za následek úplné ponížení Srbska, by neměl cenu. Proto je třeba předložit Srbsku tak ostré požadavky, aby bylo možno předem očekávat jejich odmítnutí, aby se mohlo přistoupit k radikálnímu řešení otázky vojenskou intervencí.“⁷ Cílem tohoto manévru bylo tedy svalit na Srbsko zodpovědnost za nastávající válku. S rozhodnutím jít do války seznámil ministr zahraničních věcí hrabě Leopold von Berchtold 9. července při audienci v lázních Ischlu císaře, který i přes své možné vnitřní pochybnosti souhlasil.⁸

⁶ Urban, O.: Česká společnost 1848–1918. Praha: Svoboda, 1982, s. 571.

⁷ Potěmkin, V. P. a kol.: Dějiny diplomacie. II. (dále jen: Dějiny diplomacie), Praha: Svoboda, 1948, s. 177.

⁸ Kvaček, R.: První světová válka a česká otázka. Praha: Triton, 2003, s. 27.